

קינת דוד

שמאל ב פרק א פסוקים יז-כז

וַיִּקְנֶן דָּוִד אֶת־הַקִּינָה הַזֹּאת עַל־שְׂאוּל וְעַל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ:

וַיֹּאמֶר לְלִמְד בְּנֵי־יְהוּדָה קִשֶׁת הַנָּה כְּתוּבָה עַל־סֵפֶר הַיְשָׁר:

הַצָּבִי יִשְׂרָאֵל עַל־בְּמוֹתַיִךְ חָלַל אִיף נָפְלוּ גְבוּרִים:

אֶל־תִּגְיָדוּ בְּגַת אֶל־תִּבְשְׂרוּ בְּחוּצַת אֶשְׁקִלוֹן פְּרַת־שְׂמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פְּרַת־עֲלִזָּנָה בְּנוֹת הָעַרְלִים:

הָרִי בַגְּלֶבַע אֶל־טַל וְאֶל־מִטֶּר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוֹמוֹת כִּי שָׁם נִגְעַל מִגֵּן גְּבוּרִים מִגֵּן שְׂאוּל בְּלִי מְשִׁיחַ בְּשָׁמֹן:

מִדָּם חָלְלִים מִחֶלֶב גְּבוּרִים קִשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא נִשְׁוֹג אַחֹר וְחָרַב שְׂאוּל לֹא תִשׁוּב רִיקָם:

שְׂאוּל וַיְהוֹנָתָן הִנָּאֲהָבִים וְהִנְעִימָם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ מִנְּשָׂרִים קָלוּ מֵאֲרִיּוֹת גְּבָרוֹ:

בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל־שְׂאוּל בְּכִינָה הַמִּלְבָּשְׁכֶם שָׁנִי עַם־עַדְנִים הַמַּעֲלָה עָדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן:

אִיף נָפְלוּ גְבוּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל־בְּמוֹתַיִךְ חָלַל:

צֶרֶלִי עֲלֵיךְ אַחִי יְהוֹנָתָן נַעֲמֶת לִי מֵאֵד נִפְלְאָתָה אֲהַבְתֶּךָ לִי מֵאֲהַבַת נְשִׁים:

אִיף נָפְלוּ גְבוּרִים וַיֵּאבְדוּ כְּלֵי מִלְחָמָה:

פירוש אלשיך על הפסוק – קינה על שאול כאדם

"ויקונן דוד". לבל יראה חלילה שהיה שמח לאידם על דבר המלוכה ועל היותו נרדף ממנו כל הימים, על כן נשא קינה לעיני כל ישראל, ולבל יאמר איש כי עיקר הקינה היתה על יהונתן אהובו ... על שאול, שהוא העיקר ואחריו ועל יהונתן בנו. עוד כיוון שלא על בחינת מלך הספידו ... כי הלא מאסו ה' ממלוך על ישראל, ואיך יקונן על אובדן מלכותו? על כן אמר "על שאול", כלומר על בחינת היותו שאול, בלי תואר מלך, ועל כן לא אמר "על המלך שאול".¹

פירוש רלב"ג על הפסוק – נפל שר וגדול בישראל

להודיע שאין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו, אבל ראוי שיהיה חרד בנפילת שר וגדול ויזכרו כי כבר יתכן שיקרה לו כך. ולזה תמצא שקרע דוד את בגדיו ויספוד ויבכה וצם עד הערב. על שאול תחילה להיותו היותר נכבד, ואחר זה על יהונתן, ואחר עם ה' שהם בית ישראל: ויקונן על שאול ועל יהונתן קינה נפלאה.²

מסכת עבודה זרה כה ע"א - ללמד בני יהודה קשת ... על ספר הישר

¹ שני דברים נוכל ללמוד מפתחה זו לקינת דוד על שאול ויונתן. האחד, שברגעים מסוימים יש להניח בצד את כל החשבונות ואת כל אירועי העבר ולא להבחין בין קרוב יותר וקרוב פחות, אהוב יותר ואהוב פחות. המוות מיישר קו ומעמיד בפרופורציה חדשה את כל מחשבותינו, הטובות והטובות פחות. זכותם הגדולה של המתים שהם מעניקים לנשואים מבט חדש ומפויס יותר על החיים. והשני, שיש במות אדם חשוב היבט "ממלכתי" והיבט אישי. דוד בוחר לקונן על שאול מההיבט האישי-אנושי בלבד שכן ההיבט הממלכתי היה עבורו בעיה וחוסר כנות. שלא כדוד, לנו אין דילמה כזו. אנו בוכים ומבכים את חללי עצמאות ישראל בדורנו, הן בממד האישי-אנושי של כל אחד ואחת מהם והן בממד הממלכתי, שהרי הם "הרוגי מלכות שאין אדם יכול לעמוד במחיצתם" (פסחים נ ע"א).

² גם פירוש רלב"ג (ר' לוי בן גרשום, פרובנס מאה 13), לא מתעלם מההיבט האישי שיש לדוד, אחרי ששאל רדף אותו קשות והפך מאהובו לאויבו. פרט שמזכיר את הקינה שנשא דוד על אבנר, שעם מותו בא הקץ על שארית בית שאול ונסללה הדרך למלכות בית דוד: "הקמות נבל ימות אבנר: ידך לא־אסרות ורגליך לא־לנחשתים הגשו כנפול לפני בני־עולה נפלת" (שמואל ב ג ג-לד). גם שם אפשר היה לחשוך בקינתו של דוד שלא הייתה כנה, כפי שהמקרא עצמו מעיד שם. אין טעם להסתיר את שאירע בין שאול לדוד (ובין דוד ליונתן), אומר רלב"ג. אך "אין ראוי לאדם שישמח בנפול אויביו" ואין להתעלם מהפגיעה בשר וגדול בישראל. ביטוי שנלקח מקינת דוד על אבנר: "הלוא תדעו כי־ישר וגדול נפל היום הזה בְּיִשְׂרָאֵל". בניגוד לאלשיך אשר מדגיש את הפן האישי "על בחינת היותו שאול בלי תואר מלך", רלב"ג מדגיש את הפן הממלכתי: נפילת שר וגדול בישראל. בראייה זו, מקדים דוד את שאול ליונתן עם כל אהבתו אותו. בין אם נסכים לדברים אלה של אלשיך ורלב"ג המשתדלים לשים בצד את המחלוקות האישיות בין דוד ושאוּל, ובין אם לא, נראה שכולנו נסכים שאכן קינת דוד היא "קינה נפלאה" שנשארה איתנו לדורות.

מאי "ספר הישר"³? א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים ... והיכא רמיזא? "יהודה אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך" (בראשית מט ח) - איזו היא מלחמה שצריכה יד כנגד עורף? הוי אומר: זו קשת. ר' אליעזר אומר: זה ספר משנה תורה ... והיכא רמיזא? "ידיו רב לו" (דברים לג ז) - איזו היא מלחמה שצריכה שתי ידיים? הוי אומר: זו קשת. ר' שמואל בר נחמני אומר: זה ספר שופטים ... והיכא רמיזא? "רק למען דעת דרות בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְלַמֵּד מִלְחָמָה רַק אֶשְׂרֶ־לְפָנִים לֹא יִדְעוּם" (שופטים ג ב) - ואיזו היא מלחמה שצריכה לימוד? הוי אומר: זו קשת.⁴

פירוש רלב"ג ללמד בני יהודה קשת – לבנות צבא משוכלל

... להודיע שראוי לאדם שילמד דעת ממה שיכשיל זולתו.⁵ ולזה תמצא כי מפני שראה דוד שנפלו שאול ובניו על יד המורים,⁶ אומר ללמד את בני יהודה קשת כי הוא כלי נפלא מאד בענין המלחמה.⁷

הצבי ישראל על במותיך חלל – פירוש צרור המור בראשית פרשת ויחי

ואמר "הצבי", לפי שהיה שאול תפארת לישראל, כאומרו: משכמו ומעלה גבוה על כל העם. ולכן אומר: הראיתם אשר בחר בו ה'. וכן אומר הצבי ישראל לפי שהיה קל ברגליו כאחד הצבאים, כאומרו למטה: "מנשרים קלו מאריות גברו". וכנגד מאריות גברו אומר: איך נפלו גיבורים. ואמר: על במותיך חלל, כלומר, בעודך בתוקפך נהרגת. או על במותיך חלל דרך קינה. על גבהותך שגבהת מכל העם נפלת חלל.⁸

הרי בגלבווע אל טל ואל מטר עליכם – גמרא תענית דף ג עמוד א

תנא: בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר, ואם בא להזכיר - מזכיר.⁹ מאי טעמא? - אומר רבי חנינא: לפי שאין נעצרין. וטל מנלך דלא מיעצר? דכתיב: "ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד אל אחאב חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי". וכתיב: "לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה". ואילו טל לא קאמר ליה, מאי טעמא - משום דלא מיעצר.¹⁰

³ פעמיים מופיע במקרא הביטוי "ספר הישר". כאן, בקינת דוד, ובספר יהושע י ג, במלחמה עם חמשת מלכי האמורי בעמק אילון: "וַיִּדְעוּ הַשָּׁמַשׁ וַיִּרְחַק עַמְדוֹ עַד יָקָם גֹּיִ אִיבֵיו הֲלֹא הִיא כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל. בְּשֵׁנֵיהֶם יֵשׁ הַפְּנִיָה אֶל סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל: "הִנֵּה (הֲלוֹא הִיא) כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל". אַבְל אִיזָה הוּא סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל? זֶה חַיִּיב לְהִיטֵב סֵפֶר שֶׁשְׁשׁוּר בְּיוֹשֵׁר וַיִּשְׁרֹת, אַבְל גַּם בְּמִלְחָמָה. כְּבַר הֶרְחַבְנוּ בְּנוֹשָׂא זֶה בְּדַבְרֵינוּ **סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל** בְּפִרְשֵׁת וַיְחִי, אַבְל כִּי נִרְצָה לְהִתְמַקְּד בְּקֶשֶׁר שֶׁל סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל עִם קִינַת דָּוִד.

⁴ דוד דור וקשתו, דוד דור ומלחמתו, דוד דור וספר הישרים שלו בו הוא כותב את פרקו. ובדורנו הכל נמהל והכל כאילו חיכה להתחבר מחדש לספר ישר משולב: ספר ההבטחה לאבות אברהם יצחק ויעקב הישרים הראשונים, ספר משנה תורה דברי משה לדור הבנים ערב הכניסה לארץ, ספר יהושע וספר שופטים - דור המתנחלים בארץ במעלות ומורדות. ואנו נוסיף את דוד אשר בשירתו משבח את ה- "מִלְמַד יְדֵי מִלְחָמָה וְנַחַת קִשְׁתֵּי נַחֲוֶשֶׁה זֵלְעָתָי" (שמואל ב כב לה). הגיעה השעה שגם הדור שלנו, אשר למד לאחוז בקשת עורף ופנים וידי רב לו: "ללמד מלחמה אשר לפנים לא ידעו", גם הוא יכתוב את ספר הישר שלו, ספר הצדק עליו תיכון מלכותו. כדברי הנביא מיכה (ג ט): "הֲלוֹא דְבָרֵי יִיטִיבוּ עִם הַיִּשְׂרָאֵל הוֹלְךָ" וכדברי ספר תהלים (קיא ח): "סְמוּכִים לְעֵד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֶמֶת וַיִּשְׂרָאֵל. וְאֵז תִּהְיֶה מִלְחַמְתֶּם שֶׁל הָאוֹחֲזִים בְּקֶשֶׁת, וְגִבּוֹרֵתֶם שֶׁל הַנוֹפְלִים, רֵאוּיָה וְבִרוּכָה. רֵאוּ גַם פִּירוּשׁ רַמְבַּ"ן דְּבָרִים לֵג ז, בְּבִרְכַת יְהוּדָה "יְדִיּוֹ רַב לוֹ" הַמְקַשֵּׁר אֶת לִימוּד הַקֶּשֶׁת עִם בְּרִית הַקֶּשֶׁת: "וְהוּא סוּד הַכְּתוּב שֶׁאִמַר (ש"ב א יח) לְלַמֵּד בְּנֵי יְהוּדָה קֶשֶׁת הִנֵּה כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל, כִּי הוּא הַקֶּשֶׁת הַנִּרְאָה בְּעֵנֵן שְׁנֵאמַר בָּהּ (בְּרֵאשִׁית ט ז) זֹאת אוֹת הַבְּרִית".

⁵ ממה שנכשל זולתו.

⁶ המורים בקשת. ראו שמואל א לא ג: "וְתִכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל־שְׂאוּל וַיִּמְצְאוּהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בְּקֶשֶׁת וַיַּחַל מְאֹד מֵהַמּוֹרִים".

⁷ וכבר הקדים את רלב"ג רש"י שמפרש: "ויאמר דוד מעתה שנפלו גבורי ישראל, צריכין בני יהודה ללמד מלחמה ולמשוך בקשת". רש"י הופך את סדר הפסוקים. כתוב: "ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר: הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים", אומר רש"י, שיש לקרוא אותם כך: משום שהצבי חלל ומשום שנפלו גיבורים, יש ללמד את בני יהודה קשת. אין מנוס מהקמת צבא חזק היודע למשוך בקשת. לא רק לחרוק שיניים, להתפלל ולהצדיק את הדין, אלא לשכלל את אומנות המלחמה וכלי המלחמה. למנוע את הצבי חלל הבא ואת נפילת הגיבורים הבאה. וכל זה, כאמור, כפי שכתוב בספר הישר. בזכות האבות (אברהם היה היהודי הלוחם הראשון), יהושע ודורו, שופטי ישראל לדורותיהם שהיו גם לוחמים, גם מנהיגים וגם שופטים ולומדי תורה. אחת ידו אווזת בשלח והשנייה מחזיקה את ספר הישר והרוח.

⁸ הגבוהים, הבולטים, אלה שהם משכמם ומעלה, תפארת ישראל, הם הראשונים ליפול בקרב. "בעודך בתוקפך נהרגת" והשארת אחרך חלל גדול. הצבי נפל חלל, אבל על במותיך נפל. על קדושת הארץ שנקראת צבי. ראו ירמיהו ג ט: "וְאֶתְּלַךְ אֶרֶץ חֲמָדָה נִחַלְתָּ צְבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם". ומוסיף עליו יחזקאל, פרק כ פסוק ו: "בַּיּוֹם הַהוּא נִשְׂאֲתִי יְדֵי לְהֵם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לְהֵם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת". ובמדרש, מסכת כתובות קיב ע"א, בדפים המהללים את שבחה של ארץ ישראל: "אמר רב חסדא, מאי דכתיב: ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי? למה ארץ ישראל נמשלה לצבי? לומר לך: מה צבי זה אין עורו מחזיק בשרו, אף ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה. דבר אחר: מה צבי זה קל מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה מכל הארצות לבשל את פירותיה. אי מה צבי זה קל ואין בשרו שמן, אף ארץ ישראל קלה לבשל ואין פירותיה שמנים? תלמוד לומר: זבת חלב ודבש, שמנים מחלב ומתוקים מדבש".

⁹ שאין מזכירים את הרוח בטל. אומרים: משיב הרוח ומוריד הגשם, לפי שאין גשם בלי רוח. אבל טל, אומרים: מוריד הטל בלבד. ואם רוצה לומר: משיב הרוח ומוריד הטל - יכול.

¹⁰ אליהו ודוד גזרו, כל אחד בסיבתו ומקומו, בכעס ובכאב, על מניעת גשם והטל. אליהו גזר על כל הארץ (לפרק זמן מסוים) ואילו דוד על מקום מסוים - על הרי הגלבוע, שם נפלו שאול ויונתן (ואבינדב ומלכישוע!). הגמרא במסכת תענית מדייקת שגזירת הטל

מגן גיבורים - מגן שאול, בלי משיח בשמן – פירוש רלב"ג

כי שם נגעל מגן גבורים – רוצה לומר: נמאס והושלך כאילו לא היה בו פרי להיות מגן. והנה אמר זה כי שאול לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו לראותם אם מגנו יגן עליו מהמורים. אבל חשב עצמו כאילו אין לו מגן עם היותו גיבור מאד. ויהונתן לא הועיל לו מגינו שלא יפול ביד פלשתים.¹¹

קשת יהונתן וחרב שאול – פירוש מלבי"ם

מצייר שיהונתן היה רובה קשת, כמו שאומר: "עד חרבו עד קשתו" (שמואל א יח, ד),¹² ושם (כ, כ): "וַיִּנְגְּוּ שְׁלֶשֶׁת הַחֲצִים צָדָה אֶרְצָה לְשִׁלְחָלִי לְמִטְרָה".¹³ ושאל לא היה לו קשת רק לקחם בחרב וחנית. ... "קשת יהונתן לא נסוג אחר ... וחרב שאול לא תשוב ריקס" ... רוצה לומר שלפעמים יפלו גיבורים מצד חסרון הלימוד והאומנות של המלחמה. וזה לא היה פה, שהיו מלומדי מלחמה זה בקשתו וזה בחרבו. עוד יאמר שלפעמים יכשלו הגבורים בשאין אהבה ביניהם ואינן עוזרים זה לזה, שיאמר לאחיו חזק. אבל פה לא כן היה, כי: "שאל ויהונתן הנאהבים והנעימים".¹⁴

הנאהבים והנעימים – צרור המור בראשית פרשת ויחי

ועכשיו בא לתארה בתואר אחר, שהיו נעימים ואהובים וקלים כנשרים כמו שהיו גיבורים. וזהו שאול ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו. אף על פי שהיה ראוי שיפרדו כמאמרם ז"ל: אדם שהולך לסעודה אינו מוליך כל בניו עמו. ושאל הולכים עמו אף על פי שידע משמואל "ומחר אתה ובניך עמי". וזהו שבח גדול לשאל וליהונתן.¹⁵

הנאהבים והנעימים – פירוש רבי בחיי בן אשר בראשית פרק נ פסוק י בהספד יעקב¹⁶

וענין ההספד הוא להזכיר חסדי המת וטובותיו ופעולותיו ומדותיו וטובות שהתעסק בהם בחייו ויחוסו, כגון: "שאל ויהונתן הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו" (שמואל ב א כג). ולפי כאב ההספד, שנאמר: "צר לי עליך אחי יהונתן" (שם, כו), ולפי המאורע שאירע לו, שנאמר: "ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר" (שם ג לג). וכן צריך אדם לסדר הטובה שהיתה לו ונסתלקה ממנו.¹⁷

של אליהו לא מומשה, משום שהטל לעולם לא נעצר! ומגזירת אליהו אפשר ללמוד גם על קללת דוד שלא חלה על הטל. אי אפשר לעצור את טל החיים. אלה נמשכים גם מתוך הכאב והכעס הגדולים ביותר. ואולי ישמח דוד לטייל היום בהרי הגלבוש המוריקים ולראותם בפריחתם וכן את היישובים והמקומות שהוקמו לזכרם של שאול ובניו.

¹¹ ראו פירוש רש"י על הפסוק: "כי שם נגעל מגן גבורים - מגני עור היו להם וכשיוצאים למלחמה מושחין אותן בשמן כדי שיהא כלי זיין המכה עליו מחליק ... וכאן כך היה מקונן הקינה: שם נגעל מגן גבורים, פלט שומנו ולא נדבק בו ונעשה כאילו לא נמשח בשמן". אבל רלב"ג מדגיש את גבורתו של שאול שיצא מיד לקרב, ולא התעכב למשוח את מגינו, וסמך על גבורתו. ומגיניו של יונתן, הגם שאולי נמשח כדת וכדין, לא עמד לו בעוצמת הקרב. בחכמה שלאחר מעשה, אפשר תמיד למצוא ליקויים בנשק שלא היה מוכן כראוי, גבורת יתר מול זהירות יתר של הלוחמים, הפעלת כלי מיגון ומגן לעומת כלי תקיפה והסתערות וכו'. את מה שבאמת אירע בכל קרב איננו יודעים ומוטב שלא נשפוט. רק נזכור את גבורתם של הלוחמים ונכונותם לתת הכל, לצאת ראשונים ולא להמתין שהאויב יקדים אותך, "לא המתין ביאת אנשי המלחמה עליו".

¹² מלבי"ם מביא פסוק להראות שיונתן היה מושך בקשת, אבל הפסוק מעורר במלוא העוצמה את קשרי האהבה שהיו בין דוד ויונתן. ראו פסוק זה בהקשר של תחילת שירותו של דוד בבית שאול לאחר נצחונו על גלית: "וַיְהִי כְכַלְתּוֹ לְדַבֵּר אֶל-שָׂאוֹל וַיִּנְפֹשׂ וַיְהוֹנָתָן נִקְשְׁרָה בְּנֶפֶשׁ דָּוִד וַיֵּאָהְבוּ וַיְהוֹנָתָן כִּנְפֹשׁוֹ: ... וַיִּתְפַּשֵּׁט וַיְהוֹנָתָן אֶת-הַמְּעִיל אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתְּנֵהוּ לְדָוִד וַיְמַדּוּ וַיַּעֲדִיחֻהוּ וַיַּעֲדֵקְשׁוּהוּ וַיַּעֲדֵקְרֻהוּ".

¹³ פסוק זה מצוי בהפסדת מחר חודש כשיונתן מציל את דוד ומייעץ לו לא לחזור עוד לבית שאול. האם בהספדו של דוד על יונתן צפים ועולים מראות ומאורעות אלה בראשו ולבו? האמנם יכול היה דוד להיות כה 'ממלכת' ולהספיד את שאול ואת יונתן באותה נימה ובאותה נעימה?

¹⁴ האב והבן, שאולי לא תמיד ראו את הדברים עין בעין, בפרט בהקשר לדוד, נלחמים כעת על חייהם ועל כבוד עם ישראל, כתף אל כתף בהרי הגלבוש, בכתף שאול. הם מחפים זה על זה ועוזרים זה לזה בקרב ומתגלים כנאהבים ונעימים בשיא סערת הקרב. זה בקשתו וזה בחרבו. זה בירי מרחוק ובקליעות מדויקות, וזה בקרב מקרוב, פנים אל פנים עם האויב, אחוות לוחמים בשיאה. ושניהם נופלים בקרב. מתמונה עוצמתית זו אפשר להמשיך רק לפסוק הבא.

¹⁵ מאמר חז"ל זה שהוא מצטט, על אדם שהולך לסעודה ולא לוקח את כל בניו עמו, לוקח ממדרש ויקרא רבה כו ז. ואלה דברי המדרש: "מחר אתה ובניך עמי ... וכיון ששמע את דברי שמואל נתיירא שנאמר: וימהר שאול ויפול מלא קומתו ארצה ויירא מאד מדברי שמואל. וכיון שבא אצל אבנר ועמשא, אמרו לו: מה אמר לך שמואל? אמר להם: אמר לי: למחר אתה יוצא לקרב ונוצח ... מיד יצא למלחמה ונטל שלשת בניו עמו: יונתן ואבינדב ומלכישוע. אמר ריש לקיש: באותה שעה קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר להם: בואו וראו בריה שבראתי בעולמי וצורה שצרתי בעולמי! בנוהג שבעולם, אדם הולך לבית המשתה אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין. וזה יוצא למלחמה ויודע שנהרג ונוטל בניו עמו ושמח על מדת הדין שפוגעת בו". שאול מציל את אבנר ואת עמשא! ראו דברינו **שאל בפרשת אמור** שם הראינו ששאל הוא הראשון שמקבל עליו את צידוק הדין.

¹⁶ מופיע גם בספר ספר כד הקמח הלכות אבל [ב], שניהם מאותו מחבר, הפרשן רבי בחיי בן אשר.
¹⁷ והוא ממשיך שם בדיני הספד ואבלות שלומדים מפסוקי התנ"ך, ובראשם כאמור הזכרת מעלותיו של הנפטר, מידותיו ופעולותיו הטובות. ובפרט, פעולותיהם ומידותיהם הטובות של הרוגי מלכות שאין אדם יכול לעמוד במחיצתם (מסכת פסחים נ ע"א). אלא

בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֲלֵי־שְׂאוֹל בְּכִינָה הַמְּלַבֵּשְׁכֶם שְׁנֵי עֶסְרֵ־עֲדָנִים הַמְּעֵלָה עָדֵי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן: 18

אִיךְ נָפְלוּ גְבוּרִים בְּתוֹךְ הַמְּלַחְמָה יְהוֹנָתָן עַל־בְּמוֹתֵיךְ חָלָל:

צֶרְלִי עֲלֵיךְ אַחֵי יְהוֹנָתָן נְעֻמַּת לִי מְאֹד נִפְלְאָתָה אֶהְבֶּתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נְשִׁים. 19

איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה - רלב"ג שמואל ב פרק א

איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה – רוצה לומר, שבאבדן שאול ויהונתן כאילו אבדו כלי מלחמה כי הם היו כלי מלחמת ישראל על שונאיהם. או רצה בזה איך נפלו גיבורים ותקיפים. כשאול ויהונתן ואיך אבדו כלי המלחמה אשר בידם שלא השתמשו בהם להשחית בשונאיהם ולא להגן על עצמם.²⁰

שו"ת בעלי התוספות סימן פז – הנאהבים והנעימים

הנאהבים והנעימים אלופים ומיודעים הרשומים, שאו משאות ולי שלומים, בנפש הרשות לאהבתכם תמים, קנוי קניין עולם באפס דמים.²¹

שזנכה לנחמה

מחלקי המים הדומעים

מים אחרונים: בשל מיעוט מדרשים על קינת דוד, התמקדנו הפעם בפרשני המקרא. חסר זה בולט בהשוואה, למשל, עם שירת דוד בשמואל ב פרק כב, (הפטרה שקוראים פעמיים בשנה), עליה מצויים מדרשים רבים. אפשר שהיו גם מדרשים על קינת דוד שאבדו, כפי שאירע למדרשים רבים שהראשונים מזכירים ואינם בידינו. גם אבדנם של אלה הוא בבחינת "ויאבדו כלי מלחמה".

שנראה שדווקא הדרישה ההלכתית הנגזרת מקינת דוד: "להזכיר חסדי המת וטובותיו ... לסדר הטובה שהייתו לו ונסתלקה ממנו", מביאה את דוד לקראת סוף הקינה לפרץ של רגשות כלפי יונתן ולהפרידה בין שאול לדוד. הנאהבים והנעימים בכל זאת נפרדים ודוד לא יכול להישאר 'ממלכת' עד הסוף. הרגש האנושי פורץ הכל.

¹⁸ ראו מסכת נדרים פרק ט משנה י: "וכשמט רבי ישמעאל היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות בנות ישראל אל רבי ישמעאל בכינה. וכן הוא אומר בשאול (שמואל ב' א') בנות ישראל אל שאול בכינה". ובתלמוד הירושלמי על משנה זו: "שהיו בעליהן הולכין למלחמה והיה (שאול) מעלה להן מזונות". ובמשנת רבי אליעזר שהיה משלים נדוניה לבנות ישראל העניות.

¹⁹ מאהבתן של אביגיל ומיכל, אומר מדרש שמואל (פרשה כה סימן ד) – מאהבת אביגיל ואחינעם, מפרש רד"ק על הפסוק. לקראת סיום הקינה נראה שהנאהבים והנעימים, שאול ויהונתן, בכל זאת נפרדו. ראו פירוש אלשיך על פסוקים אלה: "ובכן בנות ישראל אל שאול בכינה, שאבדתם אותו המלבישכם שני עם עדנים וכו'. ואני אבכה את יהונתן כאשר יאמר (פסוק כו) צר לי עליך אחי יהונתן". ופירוש צרור המור: "לזה אמר צר לי עליך אחי יהונתן היית לי כאח לצרה יולד". את שאול שולח דוד לנשות ישראל שהן ימשיכו להספידו. אולי אלה אותן הנשים שיצאו להללו אחרי נצחוננו על גלית: "הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותי" (שמואל א יח ז) והעלו את חמתו וקנאתו של שאול. ואילו הוא, דוד, פונה כעת אל אבלו הפרטי וצערו הגדול על מות יהונתן. ומכאן אולי החזרה שנית על הביטוי "איך נפלו גיבורים". היו אמנם מי שרצו לומר שגם כאן, מתמודד דוד עם הלשונות המרננים שבעצם במותו של יהונתן (וכל שלושת בני שאול), נסללה לפניו הדרך למלכות (צרור המור שם), אבל נראה שיש כאן פרץ רגשות כן ועז. אי אפשר להשוות את יחס דוד לשאול וליהונתן ויש מכך אולי לקח גם לאבל של כל אדם. אין לזייף או ליפייף באבל.

²⁰ פסוק זה המסיים את קינת דוד, נשמע קצת מינורי ולא מתאים לסיום "הקינה הנפלאה". לפיכך מציע רלב"ג בפירושו הראשון, ש"כלי המלחמה" הם שאול ויונתן. ראו גם רות רבה (לרנר) פרשה ד: "מנין שהצדיקים קרויים כלים? ר' חנינה ור' יונתן אמרי: איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה". כך הוא גם במדרש שמואל (בובר) פרשה כה: "איך נפלו גיבורים ויאבדו כלי מלחמה, רבי חנינה ורבי יונתן תרויהוון אמרי: מכאן מצינו שהצדיקים קרויים כלי מלחמה". אבל בפירוש השני של רלב"ג, הוא מבין שכלי מלחמה הם כפשוטם, כלי הנשק והמשחית וקינתו של דוד היא שלא סיעו כלים אלה להגן על נושאייהם ואולי גם נפלו שלל ביד האויב. כך מסתיימת הקינה עפ"י פירוש זה וצריך לחקור בדבר.

²¹ בחרנו לסיים את הדף בחזרה לביטוי "הנאהבים והנעימים". מקינת דוד נלקח ביטוי זה לתפילת אב הרחמים שנתקנה בעקבות גזירות תתנ"ו (מסע הצלב הראשון) ומשם לתפילות יזכור למינהן. וגם בימינו הוא משמש בהספדים לנופלים וכפי שהתווה רבי בחיי בן אשר לעיל. לצד זה, בספרות ההלכה והשו"ת, הפך ביטוי זה לתואר של חיבה והערכה לאנשים חיים. ראו כדוגמה נוספת בהקדמה לשו"ת וזאת ליהודה (רבי יהודה חיים ב"ר עזרא הכהן, דמשק מאה 19): "וזאת הברכה ... למעלת הדרת ויקרת יחידי סגולה, עם בחר לנחלה, הגבירים הרמים, מבחר עצמים ... כמה מעלות טובות מלאות וטובות האנשים האלה שלמים הנאהבים והנעימים שרים וסגנים פרחי שושנים, נדיבי עמים וכו'". ובשו"ת הרא"ש כלל קו סימן ד: "ישאו משאות שלומים, הנאהבים והנעימים וכו'". ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ג (דפוס קרימונה) סימן כג: "עריבים עלי דברי דודים. מזהב נחמדים. לשונם חרב חדה מעשה חידודים. בהרים מקדרים עמקים משדדים. הנאהבים והנעימים הידידים. אלופיי ומיודעיי הרב מנחם והרב הילל". וכן רבים. ממקורות אלה נלמד אולי גם אנו לאמץ את הביטוי "הנאהבים והנעימים", במשמעות של דבר חי ונוכח בקרבנו, במורשת שהשאירו אחריהם הנופלים, דבריהם, שיריהם, רוחם ומשפחותיהם החיות בתוכנו. אלופים ומיודעים, נושאים משאות שלומים, בנפש הרשות לאהבתם תמים.